

KADUILLA MUUTOKSEN MERKIT

Katutaiteen opettamisen tarkastelua kriittisen
pedagogiikan näkökulmasta

Aini Väätti

Ohjaaja: Soile Niiniskorpi

Opponentit: Heli Lappalainen ja Viivi Rintanen

30.4.2012

Taiteen kandidaatin opinnäyte

Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma

Taiteen laitos

Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Tekijä Aini Väätti

Työn nimi Kaduilla muutoksen merkit – Katutaiteen opettamisen tarkastelua kriittisen pedagogiikan näkökulmasta.

Laitos Taiteen laitos

Koulutusohjelma Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma

Vuosi 2012

Sivumäärä 29

Kieli Suomi

Tiivistelmä

Tutkielman päämääränä oli selvittää katutaiteen ja kriittisen pedagogiikan suhdetta. Tutkielman ensimmäisessä osassa käsitellään julkisen tilan ja vallan suhdetta, nuorison vaikuttamismahdollisuuksia, katutaidetta kannanoton keinona ja kriittisen pedagogiikan ja katutaiteen suhdetta. Toisessa osassa keskitytään opettajan mahdollisuuksiin ja vastuuseen katutaiteen laittomuuden haasteiden ja opetuksen arvovapauden näkökulmista.

Aineisto kerättiin teemahaastattelujen kautta. Teemahaastatteluissa haastateltiin kahta katutaiteen opettajaa keväällä 2012. Päälähdtekirjallisuutena oli suomalainen kriittistä pedagogiikkaa käsittelevä kirjallisuus. Teoria ja analyysi ovat tutkielmassa lomittain: teemahaastattelut ja lähdekirjallisuudesta poimitut ajatukset yhdistettiin teemoittelun kautta.

Katutaiteen opettajat kokivat lupien hankkimisen kadulla työskentelemiseen vaikeaksi, mutta myös muutokselle parempaan suuntaan nähtiin mahdollisuuksia. Vaikeasti poistettavissa olevat teokset koettiin problemaattisiksi opetuksen kannalta. Haastateltavat kokivat katutaiteen opetuksen osaksi yhteiskunnallista vaikuttamista. Toinen haastateltavista toi omia yhteiskunnallisia mielipiteitään esille opetuksessaan ja toinen pyrki vaikuttamaan tuomalla esiin vaihtoehtoisen arvomaailman työpajoissa työskentelyn kautta. Molemmat haastateltavat korostivat erilaisten mielipiteiden kunnioittamista.

Kriittisen pedagogiikan kannalta katutaide näyttäytyi mielenkiintoisena valtasuhteita kyseenalaistavana ja rajoja kokeilevana. Katutaiteessa yhdistyivät myös nuorten elämämaailma ja mahdollisuudet yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Avainsanat katutaide, kriittinen pedagogiikka

SISÄLLYSLUETTELO

Nimiösivu

Tiivistelmä

Sisällysluettelo

1 Johdanto

1.1 Tyhjät kadut?

1.2 Tutkimusaihe ja esioletukset

2 Menetelmät

2.1 Haastattelut

2.2 Teemoittelu

3 Katutaide, julkinen tila ja kriittinen pedagogiikka

3.1 Katutaide Suomessa

3.2 Kenellä on oikeus katuihin?

3.2.1 Nuoret, vaikuttaminen ja valta-asetelmat

3.2.2 Katutaide on kannanotto?

3.3 Kriittinen pedagogiikka

3.3.1 Kriittinen pedagogiikka ja katutaide

3.3.2 Kriittinen pedagogiikka ja katutaiteen opettaja

4 Opettajan vastuu ja mahdollisuudet

4.1 Katutaiteen laittomuuden haasteet

4.1.1 Kenellä on lupa tehdä?

4.1.2 Laittomuus ja sen seuraukset

4.2 Opettajan rooli ja arvot

4.2.1 Opettajan rooli ja suhde oppilaitokseen

4.2.2 Opettajan mielipiteet – esille vai piiloon?

5 Lopuksi

4.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin

4.2 Loppupohdinta

Lähteet

1 JOHDANTO

1.1 Tyhjät kadut?

Olin lukukauden 2010–2011 vaihto-oppilaana Barcelonassa Espanjassa. Tuona aikana sain nauttia monipuolisesta katutaiteesta: upeista maalauksista talojen seinissä, hauskoista tarroista ja stensiileistä, katusoittajista, sirkustaiteilijoista ja miimikoista. Kadulla oli aina jotakin mielenkiintoista katsottavaa ja ihmeteltävää. Palatessani Suomeen tuntuivat omat tutut kadut yhtäkkiä tyhjiltä ja liiankin ”puhtailta”. Tämän kaupungin ihmisten luovaa kädenjälkeä ei juurikaan näy katukuvassa, kaupalliselta kuvatulvalta taas ei pysty sulkemaan silmiään. Kokemus kaupunkitilan tyhjiydestä ja taiteen sitä rikastavasta voimasta on saanut minut kiinnostumaan yhä enemmän katutaiteen monista muodoista. Koen myös julkiseen tilaan tehdyn taiteen usein kommenttina tai kannanottona suhteessa tekopaikkaansa, ja minua kiinnostaa kysymys katutaiteen mahdollisuuksista yhtenä yhteiskunnallisen vaikuttamisen tapana.

Tulevana opettajana katutaiteen ja opetuksen suhde on herättänyt minussa paljon kysymyksiä. Opetanko vain tietoja ja taitoja vai myös arvoja? Kuinka pitkälle voin rohkaista oppilaita vaikkapa kaupunkitilan valtaamisessa? Koen tasapainottelevani omien mielipiteideni ja arvojeni sekä opettajalta vaaditun neutraalin roolin välillä. Haluan tulevaisuudessa taidekasvattajana innostaa oppilaita omatoimisuuteen ja oman kaupungin ja tilojen haltuunottoon taiteen kautta sekä kriittiseen ajatteluun. Katutaide on jo vahva osa nuorisokulttuuria, ja sen eri osa-alueiden tulisi mielestäni kuulua taidekasvattajan osaamisalueeseen. Uskon katutaiteen ja yleisesti kuvataiteen opetuksessa piilevän mahdollisuuksia kasvattaa kriittisiä ja tiedostavia ihmisiä, jotka pystyvät suhtautumaan kyseenalaistavasti nykyiseen valtajärjestelmään.

1.2 Tutkimusaihe ja esioletukset

Olin alun perin rajannut tämän tutkimuksen koskemaan katutaiteen opettajien suhdetta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen omassa opetuksessaan. Tutkielman tekemisen aikana tutkimusaiheeni laajeni käsittelemään syvemmin myös yleisesti katutaiteen suhdetta

yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Koin tarpeelliseksi selvittää itselleni ja lukijalle, miten liitän nämä kaksi asiaa toisiinsa, ennen kuin analysoin katutaiteen opettajien motiiveja opetuksessaan. Tutkimusaihetta valitessani en ollut vielä päättänyt teoriapohjaa tutkielmalleni, vaan valitsin kriittisen pedagogiikan vasta haastattelujen keräämisen jälkeen. Kriittinen pedagogiikka¹ oli minulle tuttu kasvatustieteen suuntaus, koska olen opiskellut vuoden kasvatustiedettä Tampereen yliopistossa. Kriittinen pedagogiikka osoittautui hyvin tutkielmani aihetta tukevaksi teoriaksi. Tällä työjärjestyksellä on varmasti ollut suuri merkitys opinnäytteeni muotoutumisen kannalta: olisin luultavasti kysynyt hieman erilaisia kysymyksiä haastatteluissa, jos olisin pohjannut kysymykseni suuremmin kriittisen pedagogiikan teorioihin.

Haastattelin tutkimustani varten kahta henkilöä, joilla on kokemusta katutaiteen opettamisesta: Pete Nieminen on vetänyt graffitityöpajoja ja Tanja Koponen interventiotyöpajoja. Yhdistäessäni katutaiteen opettajat yhdeksi tutkittavaksi joukoksi teen oletuksen, että heillä olisi jotakin yhteistä keskenään. Haastateltavien taustat, koulutus, opetuskokemukset ja päämäärät opetuksessa erosivat kuitenkin toisistaan, enkä usko voivani tuottaa yleistettävissä olevaa tietoa katutaiteen opettajien mielipiteistä tai arvoista. Päätökseni haastatella juuri katutaiteen opettajia tuo kuitenkin ilmi ennakkokäsitykseni, että katutaiteen opettajat pohtivat yhteiskunnallisen vaikuttamisen suhdetta opetukseen enemmän kuin opettajat yleisesti. Kysymykseni keskittyvät siis katutaiteen opettamisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdolliseen toisiinsa limittymiseen, opettajien motiiveihin ja päämääriin sekä opettajien suhtautumiseen katutaiteen osittaiseen laittomuuteen. Hypotesini on, että katutaiteen opettajilla on pyrkimyksiä vaikuttaa jollakin tapaa oppilaidensa kaupunkisuhteeseen ja rohkaista heitä aktiivisiksi kansalaisiksi.

Tutkimuskysymykset:

- Millaisena katutaide näyttäytyy kriittisen pedagogiikan näkökulmasta?
- Millaisia katutaiteen laittomaan puoleen liittyviä kysymyksiä katutaiteen opettaja joutuu kohtaamaan?
- Tuovatko katutaiteen opettajat omia yhteiskunnallisia arvojaan esille opetuksessa? Miten?

¹ Kriittinen pedagogiikka on kasvatustieteen suuntaus, joka pyrkii mm. paljastamaan kasvatuksen yhteiskunnallisia ja poliittisia yhteyksiä ja purkamaan eriarvoistavia yhteiskunnallisia rakenteita. Tarkempi määrittely sivulta 13.

2 MENETELMÄT

2.1 Teemahaastattelut

Kun aihevalintani alkoi olla selvä, aloin pohtia, millä tavalla saisin kerättyä mahdollisimman mielenkiintoista tietoa aiheesta. Koska katutaiteen ja opetuksen suhteesta ei ole kirjoitettu kovin paljon, koin mielekkääksi aineiston keräämisen haastatteluilla sen sijaan, että olisin tehnyt kirjallisuustutkimuksen. Toisena syynä oli varmaankin haluni kokeilla haastattelututkimuksen tekemistä. Halusin kokea tiedonkeruun haasteet ja joutua pohtimaan aineiston keräämiseen liittyviä ongelmia ja asemaani tutkijana.

Päädyin ottamaan haastattelumenetelmäksi *teemahaastattelun*. Teemahaastattelun ideana on, että haastattelutilanne elää ja haastattelijä voi reagoida haastateltavan vastauksiin. Kysymysten muokkaaminen ja niiden järjestyksen vaihtaminen on mahdollista haastattelun aikana. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 47.) Valmistauduin haastatteluihin kuitenkin laatimalla listan tarkasti muokattuja kysymyksiä (liite 1), koska koin, ettei minulla vielä ole tutkijana riittäviä taitoja todella vapaamuotoisen teemahaastattelun tekemiseen. Tutustuin myös aiheita koskevaan metodikirjallisuuteen ja pohdin mahdollisia haastatteluun liittyviä eettisiä kysymyksiä, kuten haastateltavan johdattelun liittyviä ongelmia. Vaikka kysymykseni olivat tarkkaan muotoiltuja, antoi teemahaastattelun periaate minulle mahdollisuuden joustaa haastattelutilanteessa. Jälkikäteen ajatellen olisin voinut pysytellä selkeämmin valmiiden kysymysteni parissa, enkä yrittää muokata niitä liikaa keskustelun lomaan sopiviksi. Halusin tehdä haastattelutilanteesta mahdollisimman luontevan ja luoda keskustelunomaisen ilmapiirin välillemme. Näin tehdessäni muutin kysymyksiäni ajoittain hieman ja haastateltavat päätyivät puhumaan eri aiheista. Analyysivaiheessa tämä haastatteluissa sivupoluille eksyminen aiheutti hieman haasteita. Litteroidessani haastattelumateriaaliani huomasin myös, että olen tuonut haastatelllessani ajoittain omia mielipiteitäni esiin, mikä metodikirjallisuuden mukaan ei ole suotavaa haastattelijalta (Hirsjärvi & Hurme 2006, 97).

Halusin haastatella tutkimustani varten asiantuntijoita eli henkilöitä, joilla on kokemusta katutaiteen opettamisesta. Ensimmäisen haastateltavan työpajaan olin osallistunut syksyllä 2011 ja yhteydenottaminen sähköpostitse oli helppoa. Tanja Koponen opettaa Aalto-yliopistossa ja Kuvataideakatemiassa esimerkiksi installaatio- ja interventio -kursseja.

Haastattelin Koposta hänen kodissaan tammikuun lopulla 2012, mukana nauhuri ja haastattelukysymyksiä tietokoneella. Toisen haastateltavani Pete Niemisen löysin Funk On -ry:n kautta. Funk On -ry on vuonna 2007 perustettu graffitimaalaus- ja break dance -työpajoja järjestävä yhdistys. Nieminen toimii yhdistyksen puheenjohtajana. Haastattelua tehdessäni Nieminen kuitenkin korosti, etteivät hänen näkemyksensä edusta yhdistyksen linjaa vaan ovat hänen henkilökohtaisia mielipiteitään. Niemistä haastattelin Munkkiniemen Hesburgerissa helmikuun 2012 alussa.

2.2 Teemoittelu

Haastattelumateriaali on analysoitu *teemoittelun* kautta. Teemoittelussa aineistosta nostetaan esiin tutkimuskysymysten kannalta olennaisia teemoja. (Eskola & Suoranta 1996, 153.)

Haastateltavani ovat taustoiltaan ja opetuskokemuksiltaan erilaiset. Koponen on opettanut lähinnä aikuisia taideopiskelijoita ja Nieminen taas on ollut graffitimaalaus-työpajojen vetäjänä monen ikäisille, enimmäkseen nuorille. Näiden seikkojen takia en näe mielekkääksi lähteä vertailemaan haastateltavia, vaan pyrin ennemminkin luomaan keskustelua heidän, itseni ja lähdekirjallisuuden välillä. Kumpikaan haastateltavista ei ole myöskään tehnyt pedagogisia opintoja. Puhun heistä tässä yhteydessä kuitenkin opettajina, eli ajattelen sanan ”opettaja” laajemmassa merkityksessä kuin vain pedagogisia opintoja tehneenä henkilönä.

Teemahaastatteluihin valitsemani kysymykset voidaan nähdä osana analyysia, sillä niistä näkyvät omat ennako-oletukseni. Haastateltavat taas ovat vastanneet kysymyksiini erilaisista näkökulmista, esimerkiksi Koponen välillä vahvasti kuvataiteilijan perspektiivistä. Analyysivaiheessa esiin nousi teemoja, joita en ollut osannut ennakoida, sekä haastattelujen että lähdekirjallisuuden kautta. Esimerkiksi ero graffititaiteen ja muun katutaiteen välillä tuntui yllättävän suurelta. Puhun kuitenkin tutkielmassani katutaiteesta laajassa mielessä, enkä lähde pureutumaan erilaisiin suuntauksiin erikseen.

Lähdekirjallisuutta kartoittaessani törmäsin siihen, että graffitista on kirjoitettu Suomessa kohtuullisesti, mutta yleisesti katutaidetta Suomessa käsittelevää kirjallisuutta on paljon vaikeampi löytää. Tämän takia kirjallisuusviittaukseni ovat usein graffitiin liittyvään kirjallisuuteen. Tärkeimpiä kirjallisuuslähteitäni ovat olleet Piritta Malisen väitöskirja *Kannu*

vie – kohti taidetta? (2011) sekä suomenkielinen kriittistä pedagogiikkaa käsittelevä kirjallisuus, kuten Kiilakosken, Tomperin ja Vuorikosken toimittama *Kenen kasvatus?* (2005) ja Juha Suorannan *Radikaali kasvatus* (2005).

Koska valitsemani tutkimusaihe liittyy yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja näin ollen myös *arvoihin*, koen tärkeäksi, että pyrin ottamaan mahdollisimman puolueettoman tutkijan roolin ja erottelen tutkimustulokset ja omat mielipiteeni selkeästi toisistaan. Malinen (2011) pohtii väitöskirjassaan tulisiko tutkimuksen olla kantaaottavaa ja tulisko sillä osallistua yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun. Hän viittaa artikkeliin *Voiko ihmistiede olla arvovapaata?* (Raatikainen 2006) ja kirjoittaa: *”Yksityisenä kansalaisena tietentekijällä voi olla monenlaisia moraalisia ja poliittisia mielipiteitä, mutta tieteellisiä tuloksia ei pitäisi naamioida poliittisen toiminnan ohjeiksi.”* (Malinen 2011, 57).

Tutkielman teoria ja analyysi on jaettu kahden pääotsikon alle. Ensimmäisessä osassa *”Katutaide, julkinen tila ja kriittinen pedagogiikka”* käsittelen katutaiteen asemaa Suomessa, tilan ja vallan kietoutumista toisiinsa sekä miten katutaide näyttäytyy kriittisen pedagogiikan näkökulmasta. Toisessa osassa *”Opettajan vastuu ja mahdollisuudet”* syvennyn opettajan asemaan suhteessa katutaiteeseen: pohdin katutaiteeseen liittyviä laittomuuden haasteita ja opettajan roolia. Analysoin aineistoni siis teemoittain edeten, käsitellen haastatteluaineistoa ja lähdekirjallisuutta samanaikaisesti ja pyrkien luomaan dialogia niiden välille. Painotus on ensimmäisessä osassa teoriapohjassa ja toisessa osassa haastattelujen analyysissä.

3 KATUTAIDE, JULKINEN TILA JA KRIITTINEN PEDAGOGIIKKA

3.1 Katutaide Suomessa

Katutaide on terminä muutoksessa oleva ja vaikeasti määriteltävä. Ympäristötaiteen säätiön sanastossa katutaidetta kuvataan taiteeksi kaupunkitiloissa: *“Taide kaupunkitiloissa ja -rakenteissa kuten valaisinpylväissä, rakennusaidoissa, mainostiloissa jne.; usein lähtökohtaisesti tilapäistä.”* (<http://www.yts.fi/yts/sanastoa.html>) Näin yksinkertainen kuvaus ei mielestäni kuitenkaan kovin hyvin kuvaa nykykatutaiteen laajaa kirjoa. Eri nettisivustoilla, taidekirjoissa ja ihmisten puheissa katutaide määritellään vaihtelevilla tavoilla. Malinen (2011) kirjoittaa katutaiteesta:

“ Rajat graffitin, tarrataiteen, sabluunamaalausten, performatiivisen katutaiteen ja monien muiden ilmiöiden välillä ovat veteen piirrettyjen viivojen kaltaisia. (---) Kaupunki- ja katutaiteeseen liitettävien ilmiöiden perusolemukseen kuuluu rajojen ylittäminen, kategorioiden rikkominen ja huoleton haluttomuus määrittelypyrkimykseen.”

Katutaiteen luonne alati muuttavana ja uusiin suuntiin kehittyvänä tekee sen tarkasta määrittelystä vaikeaa ja ehkä myös epäoleellista. Katutaiteen alalajeina voidaan nähdä ainakin graffitimaalaus, stensiilit (sablunalla tehdyt graffitit), neulegraffiti, pesugraffiti (reverse-graffiti), interventiot, installaatiot, performanssit, sammalgraffitit, lasergraffitit ja tarrataide. Katutaidetta leimaakin näkökulman oleellisuus: missä yksi näkee sotkua ja häiriötä, toinen voi nähdä luovuutta ja kauneutta.

Miellän katutaiteen *ala- ja vastakulttuuriksi*². En halua kuitenkaan määritellä katutaidetta liian vahvasti *nuorisokulttuuriksi*³. Katutaidetta tekevät ja näkevät monen ikäiset ihmiset, ja vaikka katutaide on ehkä syntynyt nuorisokulttuurina, ei se enää nykyään määrity vain nuorison kautta. Tässä tutkielmassa puhun kuitenkin välillä katutaiteesta juuri nuorten näkökulmasta ja välillä myös kouluinstituution näkökulmasta.

² Alakulttuuri: pääkulttuurista poikkeava kulttuuri. Vastakulttuuri: pääkulttuurista tietoisesti etäännytetty kulttuuri.

³ Nuorison oma kulttuuri.

Suomeen ensimmäisenä maailmalta rantautunutta katutaide on ollut perinteinen graffititaide, jota tehtiin Suomessakin jo 80-luvun alussa (Bogdanoff 2009, 34). 1998 alkaneen Stop töhryille -kampanjan ja Helsingin kaupungin tiukentuneen asenteen graffitia kohtaan voidaan kuitenkin nähdä vaikuttaneen katutaiteen kehitykseen Suomessa. Haastateltavat kuvasivat haastatteluissa 2008 loppunutta Stop töhryille -kampanjaa ”järkyttäväksi”. Syksyllä 2011 ilmestyneessä aihetta käsittelevässä pamfletissa ”Muutaman töhryn tähden” tuodaan esille kampanjaa kritisoiva näkökulma: kampanjan aikana graffitimaalareita tuomittiin kohtuuttomiin sakkoihin ja vankeustuomioihin, laillisia tilaustöitä poistettiin ja vartiointiliikkeiden vartijat harjoittivat väkivaltaa pidätyksien yhteydessä (Brunila, Ranta, Viren 2011).

Sekä Nieminen että Koponen kokevat tilanteen kehittyneen pahimmista ajoista 2000-luvun alusta. 2000-luvulla katutaiteen voidaan nähdä monipuolistuneen ja muuttuneen hyväksytyimmäksi. Varsinkin neulegraffitit ovat tulleet erittäin suosituiksi ja Pirkanmaan läänintaiteilijaksi valittiin vuonna 2011 graffititaiteilija (<http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkeli/Läänintaiteilija+spreijaa+seiniä/1135269685092>). Nieminen kokee suomalaisen katutaidekulttuurin olevan kaukana esimerkiksi eteläisemmän Euroopan vapaasta ilmapiiristä. Hän toteaa katutaidekulttuurin olevan ulkomailla vanhempaa ja hyväksytympää kuin Suomessa. Nieminen tuo myös esiin entisten graffitimaalareiden sijoittumisen yhteiskunnan eri aloille ja kokee graffitin puolestapuhujien saavan näin nykyään paremmin äänensä kuuluviin.

Tutkielmaa kirjoittaessani jouduin pohtimaan yhdistääkö katutaiteen eri tyyliuuntia toisiinsa muu kuin katutila. Mitä yhteistä graffitilla ja katuperformanssilla oikeastaan on? Tässä tutkielmassa päätin kuitenkin puhua katutaiteesta yhtenäisenä ilmiönä.

3.2 Kenellä on oikeus katuihin?

Sampo Villanen kirjoittaa Kiasman Notkea katu -näyttelyn⁴ yhteydessä julkaistussa kirjassa kaupunkitilan ja vallan suhteesta. Kaupunkitila ja kadut on rakennettu tiettyyn muotoon ja niiden käyttöä säädellään laeilla ja säännöillä. Tämä voidaan nähdä yhtenä keinona käyttää

⁴ Katutilan ja taiteen suhdetta käsitelty näyttely Kiasmassa vuonna 2008.

valtaa yhteiskunnassa ja olemassa oleva katutila on näin ollen seurausta vallankäytöstä. Nykyisen kaltaista katujen käyttöä (esimerkiksi jalankulkijoille on varattu jalkakäytävät ja autoilijoille ajoradat) ei kuitenkaan tarvitse ottaa itsestäänselvyytenä. Villanen näkee katujen käytön neuvottelujen, jopa kamppailujen kohteena ja toteaa katujen luonteen tekevän niistä poliittisesti merkittäviä. (Villanen 2008, 60.)

Kaupunkitila muotoutuu yhä enemmän kuluttamisen ehdoilla, emmekä aina edes hahmota, milloin julkinen tila vaihtuu kaupalliseen tilaan. Tilojen muuttuessa on myös vaara, että me muutumme *kansalaisista kuluttajiksi*. (Villanen 2008, 66.) Tilan luonteen tiedostaminen ja aktiivisemmän roolin ottaminen ovat tapoja kyseenalaistaa muutosta.

3.2.1 Nuoret, vaikuttaminen ja valta-asetelmat

Nuorten koetaan äänestävän liian vähän, mutta toisaalta osaa nuorten toimista pidetään liian radikaaleina. Nuoret itse taas kokevat yksilön vaikutusmahdollisuudet erittäin vähäisiksi. Demokraattinen kansalaisuus voidaan kuitenkin nähdä laajemminkin kuin vain äänestysaktiivisuutena. (Kiilakoski, Tomperi & Vuorikoski 2008, 256.) Näen taiteen varteenotettava tapana kommunikoida muiden ihmisten kanssa ja kertoa mielipiteeni eteenpäin. Katutaide nähdään usein vääränä vaikuttamiskanavana. Malinen toteaaakin: *”Aktiivisuutta perätään samoilta ihmisiltä, jotka kokevat, ettei heillä ole mitään sananvaltaa oman ympäristönsä suhteen.”* Malisen mukaan nuorison ala- ja vastakulttuurien syntyjen voidaan nähdä liittyvän juuri nuorten haluun vaikuttaa yhteiskunnan ideologisiin ja konkreettisiin järjestelmiin. Nuorten ajatusten kunnioittaminen ja heidän ideoidensa huomioiminen jää kuitenkin syrjään, jos nuorten ajatukset eivät kohtaa päättäjien kanssa. (Malinen 2011, 116 ja 203.)

Yhteiskunnan kannalta on siis ”oikeita” ja ”väriä” tapoja pyrkiä vaikuttamaan ja myös käyttää kaupunkitilaa. Mielestäni pitäisi muistaa kyseenalaistaa se, mitä pidetään *normaalina* eli oikeana käytöksenä. Yhteiskunnan voidaan nähdä jakautuvan yhteisöihin⁵. Eri yhteisöjen

⁵ Yhteisöjä ovat kaupunkitilojen käyttäjien muodostamien etnisten, kielellisten, ikään tai sukupuoleen sekä asuinpaikkaan liittyvien yhteisöjen lisäksi myös esimerkiksi erilaiset asukasryhmät, asiantuntijayhteisöt kuten suunnittelijat ja yritykset, kiinteisön omistajat, sijoittajat ja puolueet. (Keranto & Nevalinna 1999, 236, ref. Malinen 2011)

näkemykset kaupunkitilan käytöstä vaihtelevat ja tietyn näkemyksen toteuttamisen taustalla ovat usein valta-asetelmat. Vallassa oleva yhteisö voi siis tiloja muokkaamalla säädellä tilan käyttäjien suhteita toisiinsa sekä ympäröivään maailmaan. Tilajäsentelyllä voidaan tuottaa ja ylläpitää myös käsityksiä siitä, mikä on normaalia käytöstä. (Keranto Nevalinna 1999, 236, ref. Malinen 2011.) Olemme oppineet pitämään normaalina esimerkiksi sitä, että näemme mainoksia lähes heti, kun astumme ulos ovesta.

Haastattelussa Koponen kertoo halustaan opettajana muuttaa tulevien sukupolvien suhtautumista julkiseen tilaan ja sen normeihin. Koponen toteaa taiteen usein ammentavan todellisuudesta minkä vuoksi hän haluaisi nähdä teosten vielä palaavan takaisin todellisuuteen eli vaikkapa kaupunkitilaan. Koposen mielestä tällainen taide lähestyy usein yhteiskunnallista tai poliittista taidetta, vaikka hän ei omassa taiteellisessa työskentelyssään siihen erityisesti tähtää. Koponen toteaa:

” On helpompi opettaa sitä, mitä haluis, että se (taide) ois. Ja toivoo että tulevat sukupolvet pitäis sitä ihan luonnollisena, että teokset on todellisuudessa eikä pelkästään siellä valkoisessa kuutiossa.”

Yhteisöille ovat tyypillisiä käsitykset yhtenäisestä kaupunkikuvasta ja puhtaudesta (Villanen 2008). Se, että oppisimme hyväksymään meille vieraita alakulttuureja ja monipuolista kaupunkitilan käyttöä, on askel kohti suvaitsevampaa kaupunkiympäristöä. Voimmeko suhtautua suvaitsevasti myös sellaiseen, mikä ei aina miellytä omia silmiämme?

3.2.2 Katutaide on kannanotto?

Kaupunkitila on jatkuvassa muutoksessa ja sopimusten kohde. Jos kaupunkitilan käsittää luonteeltaan osaksi vallankäyttöä, on mielekästä pohtia myös katutaidetta yhtenä yhteiskunnallisen kannanoton keinona. Kaikkea katutaidetta ei kuitenkaan tule julistaa kantaottavaksi. Motiivit tehdä taidetta julkiseen tilaan ovat varmasti monet: halu ilahduttaa muita tai purkaa omia tunteita. Joidenkin katutaitelijoiden työt taas ovat selkeästi kantaottavia. Voidaanko kuitenkin päätös tehdä katutaidetta nähdä haluna muuttaa julkista tilaa ja myös kannanottona tilaan? Täytyykö vaikuttamisen olla tietoista?

Malinen esittelee väitöskirjassaan tilakurittomuuden käsitettä: *”Tilakurittomuudella viitataan siihen, kun kulttuurissa mukana olevat tekevät rajanylityksiä, joita heidän ei oleteta tekevän. Ei pysytä tietyissä merkityissä tiloissa ja kyseenalaistetaan yhteiskunnallisen vallan arkkitehtuuria.”* Tilakurittomuuden voi käsittää metaforisesti, mutta myös konkreettisesti. (Löytty 2005, 21, ref. Malinen 2011.) Tilakurittomuuden näkökulmasta ei ole niinkään väliä sillä, mikä tekijän alkuperäinen motiivi on ollut. Teko tai teos näyttäytyy aina kommenttina ja kannanottona ympäröivään maailmaan. Haastattelussa Koponen kuvaa julkisessa tilassa olevan taiteen joskus olevan *kaupunkitilaa häiritsevää*. Tällä hän tarkoittaa ajatusten herättelemistä kanssakaupunkilaisissa ja itse tekijässä.

”Et ei oteta spraypurkkii, mut tehään sinne niinkun muilla keinoin teoksia. Ja sielhän on ihan hirveesti niinkun tilaa ja tarvetta teoksille, viesteille, esityksille, mille tahansa.”

3.3 Kriittinen pedagogiikka

Tässä luvussa esittelen ensimmäiseksi kriittistä pedagogiikkaa. Toiseksi tuon esille, miten kriittisen pedagogiikan ajatuksia voi soveltaa katutaiteeseen, ja kolmanneksi analysoin keräämiäni katutaiteen opettajien haastatteluja suhteessa kriittiseen pedagogiikkaan. Pyrin löytämään vastausta ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni ”Miten katutaide näyttäytyy kriittisen pedagogiikan näkökulmasta?”

Kriittistä pedagogiikkaa määritteleviä piirteitä ovat kasvatuksen yhteiskunnallisen merkityksen tiedostaminen, vallitsevien valtasuhteiden ja -rakenteiden kritisointi, vaihtoehtoisten toimintatapojen pohtiminen, kasvatuksen ja yhteiskunnan uudistamiseen pyrkiminen sekä kyseenalaistavuudesta huolimatta tulevaisuuteen positiivisesti ja rakentavasti suhtautuminen (Kiilakoski, Tomperi & Vuorikoski 2005, 11). Kriittisessä pedagogiikassa pyritään siis tuomaan esiin kasvatuksen yhteiskunnalliset ja poliittiset yhteydet ja murtamaan ”erilaisia epäoikeudenmukaisuuden muotoja ja valtasuhteita” (Suoranta 2005, 11 ja 26). Epäoikeudenmukaisuuden muotoina nähdään esimerkiksi sukupuoleen, etniseen perimään, uskuntoon tai yhteiskuntaluokkaan liittyvä syrjintä sekä taloudellinen eriarvoisuus ja luonnon tuhoaminen (Suoranta 2005, 16).

Kriittistä pedagogiikkaa ja yleistä kritiikkiä vallitsevia kasvatuskäytäntöjä kohtaan ei tulisi kuitenkaan sekoittaa toisiinsa. Suomalaista koulutusjärjestelmää on esimerkiksi kritisoitu siitä, ettei se nosta huippuosaaajia tarpeeksi hyvin esiin. Edellämainitun argumentin voidaan nähdä perustuvan nykyiseen taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen valtajärjestelmään ja pyrkivän vahvistamaan sitä. Kriittisen pedagogiikan suuntauksia yhdistävät arvot, joita halutaan vahvistaa. *”Erityisesti oikeudenmukaisuus, vapaus, demokraattisuus, väkivallattomuus, moniarvoisuus ja tasavertaisuus ovat yhteiskunnallisia arvoja, joita kriittisessä pedagogiikassa puolustetaan. Käsitteet yksin eivät kerro vielä paljoakaan, mutta ne tuovat näkyviin vastustuksen kohteita, joita ovat esimerkiksi eriarvoisuus, alistaminen, autoritaarisuus sekä henkinen, fyysinen, yhteiskunnallinen ja ekologinen väkivalta.”* (Kiilakoski, Tomperi & Vuorikoski 2005, 13.)

Kriittisen kasvatustieteen päämääriä ovat yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuuksien lisääminen ja yksilön vapaus elää ilman yhteiskunnan rakenteista johtuvaa alistamista. Toisena päämääränä on yhteiskunta, jossa kaikista pidetään huolta ja ihmisille tarjotaan tasavertaiset mahdollisuudet hyvään elämään. Koska nämä ihanteet ovat vielä kaukana toteutumisestaan, pidetään kriittistä pedagogiikkaa kasvatuksen toisinajatteluna. (Kiilakoski, Tomperi & Vuorikoski 2005, 13.) Suomessakin kriittinen pedagogiikka on vielä suhteellisen uusi kasvatustieteen ala (Suoranta 2005, 10).

Angloamerikkalaisen kriittisen pedagogiikan kahtena päälinjana 2000-luvulla voidaan nähdä kulttuurinen ja kriittinen suuntaus. Kriittinen suuntaus on keskittynyt poliittisten ja yhteiskunnallisten muutosten mahdollisuuden sekä vallan, talouden ja koulutuksen suhteiden tarkasteluun eli *makrotasonpolitiikkaan*. Kulttuurisessa suuntauksessa taas pureudutaan arjen tekojen merkityksiin ja vaikuttamismahdollisuuksiin eli *mikrotasonpolitiikkaan*. Vahvat erottelut eri suuntausten välillä eivät kuitenkaan aina ole mielekkäitä, koulukuntien sekoittuessa ja alan yhä kehittyessä. (Suoranta 2005.) Tässä tutkielmassa lähestyn katutaiteen opettamista sekä kulttuurisen että kriittisen suuntauksen näkökulmista pohtiessani katutaiteen merkitystä opettajalle ja katutaiteen tekijälle sekä sen mahdollisuuksia laajemmassa yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa.

Kriittisessä pedagogiikassa käännetään katse vahvasti opettajien ja koulujärjestelmän asemaan. Opettaja nähdään avainasemassa yhteiskunnallisessa muutoksessa, mutta sitä

tärkeämpää on opettajan kriittinen suhtautuminen myös omiin opetuskäytäntöihinsä ja niihin sisältyvien valtarakenteiden tunnistaminen ja purkaminen. Opettajan tulisi tukea monimuotoisuutta ja suhtautua sen ilmiöihin avoimin mielin. Yhtenä opettajan tehtävänä nähdään myös ihmisten rohkaiseminen aktiiviseen toimintaan paremman yhteiskunnan puolesta. (Suoranta 2005.)

3.3.1 Kriittinen pedagogiikka ja katutaide

Miten kriittistä pedagogiikkaa voisi sitten soveltaa suhteessa katutaiteeseen ja sen opettamiseen? Kriittisen pedagogiikan näkökulmasta taidetta voi lähestyä ihmisten elämään ja näin myös yhteiskuntaan vaikuttavana voimana, joka voi herättää ihmiset ajattelemaan uusilla tavoilla. Kriittisessä pedagogiikassa pyritään päästämään irti arkiajattelusta ja muistamaan, ettei mikään ole itsestäänselvää ja muutos on aina mahdollista. Taiteessa on helppo kääntää asioita pääläelleen ja kokeilla omia ja ympäröivän maailman rajoja. Juha Suoranta kirjoittaakin: *”Taide auttaa sekä epäilemään että näkemään, kokemaan ja tietämään toisin.”* Kriittisessä pedagogiikassa nähdään myös tärkeäksi, että taide syntyy ihmisten keskellä tai viedään ihmisten pariin (Suoranta 2005, 25 ja 226). Katutaide on varsin toimiva esimerkki tällaisesta ihmisten keskellä syntyvästä taiteesta.

Kirjassaan *Radikaali kasvatus* Juha Suoranta ottaa esimerkiksi hiphop-kulttuurin kertoessaan, miten populaarikulttuuria voi lähestyä kriittisen pedagogiikan näkökulmasta. Suorannan esittämät ajatukset ovat peilattavissa katutaiteeseen. Suoranta näkee hiphop-kulttuurin uudenlaisena ja kokeilevana aktiivisen osallistumisen kulttuurina ja kanavana poliittisten viestien lähettämiseksi. Hiphop-kulttuurissa luodaan uutta ja suhtaudutaan kriittisesti yhteiskunnallisiin oloihin. Katutaidetta voi kuvailla samoilla tekijöillä, mutta eroavaisuuksiakin on. Suoranta viittaa esimerkiksi hiphop-kulttuurin kaupallistumiseen ja hiphop-musiikin ja -vaatteiden markkinointiin, joiden voidaan nähdä olevan suorassa yhteydessä järjestelmään jota hiphop-kulttuurissa pyritään kritisemaan. (Suoranta 2005, 159–160.) Koska katutaidetta ei ole vielä juurikaan kaupallistettu ja sen voidaan nähdä olevan yhä vastakulttuuri on sen asema yhteiskunnallisen osallistumisen väylänä kriittisempi ja riippumattomampi kuin hiphop-kulttuurin. Toisaalta hiphop-kulttuuri ja katutaide ovat

osittain myös päällekkäiset ja samoista juurista ponnistavat, joten uskon hiphop-kulttuurin kaupallistumisen vaikuttaneen myös graffitiin ja muuhun katutaiteeseen.

Ala- ja vastakulttuurien voidaan nähdä syntyneen nuorten halusta vaikuttaa makrotason politiikkaan eli yhteiskunnan suuriin linjoihin. (Malinen 2011, 202.) Yhteiskunnan normeja vastaan kehittyvän alakulttuurin voi nähdä kannanottona ympäröivään maailmaan. Samalla tavalla kuin hiphop-kulttuuri voi osallistua yhteiskunnallisen vallankäyttöön ja aikakauden luonteen muokkaamiseen (Suoranta 2005, 160), pystyy myös katutaidekulttuuri vaikuttamaan oman ympäristön ja yhteiskunnan henkeen. Suoranta näkee hiphop-kulttuurin kautta vaikuttamisen myös mahdollisuutena ”sisäänheittää” nuoria järjestäytyneeseen poliittiseen toimintaan (Suoranta 2005, 162).

Kriittistä pedagogiikkaa ja aktiivisuuteen kasvattamista voi soveltaa myös taidekasvatukseen. Malinen viittaa väitöskirjassaan Inkeri Savan artikkeliin (*Olet hyvä hänelle. Puhetta välittämisen taiteesta*, 2004) puhuessaan osallistavasta taidekasvatuksesta. Osallistavassa taidekasvatuksessa oppilasta autetaan hahmottamaan omassa arkimaailmassa näkyviä yhteyksiä yhteiskunnallisiin järjestelmiin ja pohtimaan niiden syitä ja seurauksia. (Malinen 2011, 139–140.) Nuorison oman elämämaailman huomioon ottaminen koetaan tärkeäksi. Toinen kriittisestä pedagogiikasta tuleva näkökulma on populaari- ja korkeakulttuurin rajan hämärtämiseen pyrkiminen, jotta nuorten elämämaailma ja opetussuunnitelma lähenisivät toisiaan (Aittola, Suoranta 2001, 23–24, ref. Malinen 2011). Kuten Malinen toteaa, on helpompi lisätä populaarikulttuurin käsittelyn määrää opetuksessa kuin kokonaan poistaa jaottelu näiden kahden välillä. Katutaide on tästä näkökulmasta katsottuna mielenkiintoinen, koska sitä ei mielletä valtavirtaiseksi populaarikulttuuriksi, mutta ei myöskään korkeakulttuuriksi. (Malinen 2011, 139.) Katutaiteessa yhdistyvät siis nuorten elämämaailma, vapaus populaarikulttuuri-korkeakulttuuri-erottelusta ja katutaiteen luonne makrotason tekijöihin vaikuttamaan pyrkivänä. Nämä seikat luovat katutaiteeseen mielenkiintoisen taidekasvatuksen, kriittisen pedagogiikan ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen risteyskohdan.

Kriittiseen pedagogiikkaan kuuluvat myös ajatukset suvaitsevaisuuden ja monikulttuurisuuden tärkeydestä. Malinen kysyy, ”*mikä on graffitin arvo osana tämänhetkistä*

kulttuuriympäristöä tai graffitin tekijöiden kulttuurista ympäristöä?”(Malinen 2011, 203).

Saman kysymyksen voisi esittää koskien koko katutaiteen kenttää.

3.3.2 Kriittinen pedagogiikka ja katutaiteen opettaja

Tarkastelen teemahaastatteluilla keräämäämiäni kahta katutaiteen opettajien haastattelua mikrotason ja makrotason vaikuttamisen näkökulmista. Haastateltavat kertoivat oman taiteen tekemisensä kautta suhteestaan katutaiteeseen yhteiskunnallisen kannanoton keinona.

Koponen tekee installaatioita eikä koe olevansa varsinaisesti katutaiteilija. Hänen työnsä ovat kanta-aottavia mutta Koponen haluaa vedota kokijaan enemmän henkilökohtaisella kuin yhteiskuntapoliittisella tasolla. Koposen mielestä on joskus hauskaa, että teos on selkeästi yhteiskunnallinen tai poliittinen, mutta se ei ole hänen tyylinsä.

Niemisen mukaan katutaide voi olla melkein mitä vain. Hyvän katutaiteen merkkinä hän pitää kekseliäisyyttä, sitä että työ erottuu jollain tavalla ja tekopaikan valinnassa on käytetty mielikuvitusta. Nieminen saa joskus inspiraatiota uutisista, sekä iloisista uutisista että huonoista poliittisista päätöksistä.

”Just jotain tällaisia Halla-ahoja ja näitä, niin kyllähän niitä nyt on tullut kommentoitua tuolla.”

Nieminen ei kuitenkaan näe poliittisuutta itsetarkoituksena graffiteissaan. Hän näkee motiivit henkilökohtaisina ja tapauskohtaisina eikä koe omaan maalaamiseensa liittyneen edes alkuaikoina suurta kapinaa.

” Se oli uus ja kiinnostava asia ja ne värit ja muodot kiinnosti ja just se semmonen jännityksen haku (---) ja kiinnijäämisenpelko. Ne toi sen oman meininkinsä siihen hommaan. Kuitenkin siitä ensihuumasta, kun oli jo jonkin aikaa maalaillut, niin sitten yhä enemmän oon yrittänyt kehittyä siinä työn jäljessä ja kilpailla itteni kanssa.”

Graffiti on Niemiselle tärkeä juttu, mutta yhtä hyvin hän voisi tehdä jotain muutakin.

”Pääasia et tekee jotain ja saa sen näyttämään joltain, niin se on mun mielestä se juttu.”

Molemmat haastateltavat kokevat tekemänsä työt jollakin tapaa kantaaottaviksi, mutta he eivät koe kantaaottavuutta itsetarkoitukseksi tai kantaaottavuus on enemmän henkilökohtaista kuin yhteiskunnallista. Näen *henkilökohtaisuudessa* yhteyden kriittisessä pedagogiikassa käsiteltävään mikrotason politiikkaan. Mikropolitiikka on arjen tekojen ja henkilökohtaisten merkitysten tärkeyden korostamista: *”itsen muuttamisen ajatellaan olevan maailman muuttamisen ehto”* (Suoranta 2005, 123). Kriittisen pedagogiikan näkökulmasta pienet teot nähdään mahdollisuuksina yhteiskunnan viemiseen parempaan suuntaan, ja yhteiskunnallisen ja henkilökohtaisen raja kaventuu. Kadulla toimiessaan katutaiteen tekijä tekee makrotason politiikkaa, tiedostaen tai tiedostamattaan. Kriittisen pedagogiikan näkökulmasta katsottuna katutaide on siis aina yhteiskunnallisesti merkittävää.

Kriittisessä pedagogiikassa opettajan tulee kääntää katse vahvasti myös oman toimintansa seurauksiin ja perusteisiin (Vuorikoski, Törmä & Viskari 2003, 47). Seuraavassa luvussa keskityn opettajan vastuuseen ja mahdollisuuksiin katutaiteessa.

4 OPETTAJAN VASTUU JA MAHDOLLISUUDET

4.1 Katutaiteen laittomuuden haasteet

Tässä luvussa etsin vastauksia tutkimuskysymykseeni ”millaisia katutaiteen laittomaan puoleen liittyviä kysymyksiä katutaiteen opettaja joutuu kohtaamaan?” Lähestyn aihetta lupien hankkimisen ja laitton-laillinen –jaottelun näkökulmasta ja tuon esiin lähdekirjallisuuden lisäksi haastateltavien näkökulmia.

4.1.1 Kenellä on lupa tehdä?

Koponen ei ole hankkinut lupia viranomaisilta opiskelijoiden töitä varten, sillä hän kokee lupaprosessin vaikeaksi. Hänen mielestään työlle kannattaa lähteä hankkimaan lupaa vain jos työn tekemisestä kiinni jääminen aiheuttaa ongelmia tai jos työ on niin hieno, että se on mahdollista saada pysyväksi teokseksi.

”Ikinä ei oo ollu semmosta et joku ei oo voinut tehdä sitä teosta, --- Jos sanoo et tää on taidetta, niin sit ollaan vaan kiinnostuneita. Se on mahtavaa. Se tarkoittaa, että sitä tarvitaan ja halutaan.”

Koponen katsoo katutaiteen monipuolistumisen olevan myös seurausta tiukoista rajoista ja valvonnasta. Koponen uskoo suhtautumisen rajoituksiin uusilla ja luovilla tavoilla olevan helpompaa kuvataiteilijalle kuin esimerkiksi graffititaiteilijalle, jota genrerajat saattavat rajoittaa enemmän.

” (---) mitä kaikkee sitä ihmismieli voi keksiäkään, et mitä voi tehdä, kun ei saa tehdä vaikka graffiteja. Et sinne on tehty linnunpönttöjä, niitä ei oo kukaan kieltäny tekemästä, sinne on tehty hetkellisiä kikatusesityksiä ratikkaan tai teipillä maahan tosi voimakkaitakin juttuja.”

Nieminen on hakenut lupia katutaideprojekteja varten, mutta ei ole juurikaan niitä saanut. Hän epäilee luvista päättävien pelkäävän katutaiteen räjähtävän käsiin ja uskoo Stop töhryille –kampanjan yhä vaikuttavan päättäjien suhtautumiseen graffiteihin ja katutaiteeseen. Hän

näkee kuitenkin muutoksen olevan aluillaan ja ottaa esimerkiksi Viva Granlundin Pasilaan tekemän oppilasprojektin:

"Kyl mä toivoisin, et kun joku avaa sitä tietä, niin se auttais sitten muitakin vastaavan tyyppisiä toimijoita."

Kuinka suuri merkitys voidaan nähdä sillä, *kuka* katutaiteetta tekee? Erään kurssiin yhteydessä poliisit tulivat puhuttelemaan Koposen opiskelijoilta heidän ripustaessaan pyykkejä kuivumaan Mannerheimintielle. Opiskelijat kertoivat olevansa taideopiskelijoita ja tekevänsä taideprojektiä ja saivat jatkaa työskentelyään. Poliisit pyysivät opiskelijoita korjaamaan vaatteet lopuksi pois. Jos asialla eivät olisi olleet taideopiskelijat, olisiko lopputulos ollut sama?

4.1.2 Laittomuus ja sen seuraukset

Katutaiteen laitonta puolta pohdittaessa katutaiteen eri genrejen erot korostuvat. Performanssi kadulla ja maalaus seinässä jättävät kaupunkikuvan kannalta erilaisen jäljen. Katutaiteen laittomuuden voi siis nähdä määrittyvän sen pohjalta vahingoittaako teos ympäristöä. Neulegraffiti lyhtypylväässä on helppo poistaa eikä se jätä jälkeä, joten sitä ei pidetä rangaistavana rikollisuutena. Toisaalta graffiti rakennuksen seinässä on laitton, vaikka rakennus olisi tuomittu purettavaksi. Haastateltavien suhtautumisessa laittomuuteen oli eroja: Koponen koki oikeutetuksi rohkaista opiskelijoita valtaamaan kaupunkitilaa, kun taas Nieminen korosti laillista toimintaa. Graffititaide on vasta toipumassa kymmenen vuotta kestäneestä Stop töhryille –kampanjasta ja sen maineen voidaan yhä nähdä olevan huono (Brunila, Ranta, Viren 2011). Nieminen haluaakin tuoda vahvasti esiin graffitin laillista puolta.

Kampanjan yksi tärkeimmistä argumenteista oli, että laillinen graffiti johtaa laittoman graffitin lisääntymiseen. Graffitin epäiltiin myös vaikuttavan ympäristöön yleisen sotkuisuuden ja rappion lisääntymisenä. Taustalla voidaan nähdä yhdysvalloista omaksuttu porttiteoria jonka mukaan epäsiisti ympäristö johtaa ryöstöihin, huumeiden käyttöön ja rikollisuuden nousuun. Stop töhryille –kampanjaa perusteltiin tällaisella porttiteorialla, vaikka väitteille ei ollut tieteellistä näyttöä, vaan ne perustuivat virkamiesten näkemyksiin.

(Brunila, Ranta, Viren 2011, 9, 18 ja 35.) Väitteet graffitia vastaan perustuvat vuorotellen siihen, että graffiti johtaa pahoinvointiin ja siihen, että pahoinvointi synnyttää halun lähteä kadulle maalaamaan. Teoria, jossa kliininen kaupunkikuva edusta turvallisuutta ja värikäs ja monimuotoinen vaaraa ja rappiota, voidaan nähdä moraalisesti kyseenalaisena. Mihin vedämme rajat puhtauden vaatimuksessa?

Laittoman katutaiteen, eli useinmiten graffitin, tekemisestä voi Suomessa tulla tuomituksi sekä kymmenien tuhansien eurojen vahingonkorvauksiin että ehdolliseen tai ehdottomaan vankeuteen. Kun myös alaikäisiä tuomitaan korkoa kasvaviin vahingonkorvauksiin, voidaan päätyä tilanteeseen jossa vasta täysi-ikäistyvällä nuorella on satojen tuhansien eurojen velkataakka. Luottotietojen menettäminen ja velka taas voivat johtaa yhteiskunnasta syrjäytymiseen. (Brunila, Ranta & Viren, 2011.) Jos myönteiset odotukset tulevaisuuden suhteen vähenevät, ei uusien rangaistusten uhalla välttämättä ole enää suurta merkitystä. Nykyisen järjestelmän voidaan siis nähdä johtavan nuorten syrjäytymiseen ja olevan samaan aikaan tehoton päämääränsä, graffitien maalaamisen lopettamisen, suhteen. (Malinen 2011, 175.)

Kumpikaan haastateltava ei ollut kohdannut ongelmia laittomuuden suhteen opetustilanteissa. Nieminen piti epätodennäköisenä että työpajaan osallistuva nuori kertoisi hänelle omista katutaideprojekteistaan. Tilanteet joissa työpajaan osallistunut on maalannut esimerkiksi suojaamatonta asfalttia ovat Nieminen johtuneen lähinnä nuorten ajattelemattomuudesta.

4.2 Opettajan rooli ja arvot

Tässä luvussa etsin vastuksia tutkimuskysymykseeni ”tuovatko katutaiteen opettajat omia yhteiskunnallisia arvojaan esille opetuksessa? Miten?” Pohdin opettajan roolia ja suhdetta oppilaitokseen sekä arvojen ja mielipiteiden esiintuomisen problematiikkaa.

4.2.1 Opettajan rooli ja suhde oppilaitokseen

Malinen kuvaa väitöskirjassaan kuvataideopettajan roolia näin: *”---Kuvataideopettaja toimii instituution puitteissa ja on siten eräänlainen julkisen vallan edustaja kuvataideluokassa,*

halusipa sitä tai ei.” Opettaja ei siis voi olla rooliltaan neutraali, vaan on osa järjestelmää (Malinen 2011, 28). Kriittisen pedagogiikan näkökulmasta opettajan tulee kuitenkin tiedostaa asemansa ja kyseenalaistaa auktoriteetteja (Suoranta 2005, 227). Samalla opettajien odotetaan noudattavan työnantajaltaan, valtiolta, tulevia koulutuspoliittisia linjauksia ja säädöksiä (Kiilakoski, Tomperi, Vuorikoski 2005, 17). Vaikka kumpikaan haastateltavista ei ole koulutukseltaan opettaja, kohtaavat he silti oppilaitosten odotukset ja rajat tehdessään yhteistyötä näiden tahojen kanssa.

Nieminen on saanut työnantajiansa, esimerkiksi koulujen, taholta kysymyksiä työpajojen sisällöistä. Niemisen mukaan koulujen opettajat ovat olleet huolissaan graffitin laittomasta puolesta. Niemisen vetämissä työpajoissa käsitellään kuitenkin myös laittoman graffitin seurauksia: työpajan aikana näytetään lehtileikkeitä sakkoihin tuomituista graffitimaalareista ja kerrotaan kuinka pahoihin ongelmiin laitton maalari voi joutua. Työpajoissa ei näytetä kuvia junagraffiteista, joiden tekemisestä seuraavat pahimmat tuomiot. Nieminen haluaakin tuoda työpajojen kautta esiin graffitin ”päivänvalopuolta” ja välittää kouluille myönteistä kuvan graffitikulttuurista.

Koponen ei ole saanut suuntaviivoja opetuksen sisältöön työnantajiansa puolelta, vaan kurssien sisältö syntyy hänen omista ideoistaan ja vuorovaikutuksessa opiskelijoiden kanssa. Jokin teos on joskus pitänyt poistaa tai siirtää esimerkiksi Taideteollisen korkeakoulun (nykyisen Aalto-yliopiston) tiloista, mutta Koponen kokee sen johtuneen lähinnä käytännön syistä. Koponen on saanut opiskelijoiden tekemistä teoksista kohtuullisen vähän negatiivista palautetta.

” (---) on olemassa vaan käytäviä joihin ei saa mennä, et siellä lukee isolla, et ei saa mennä ja just sen takia se kiinnosti hirveesti, et ois ollu kiinnostavaa tehdä teos. Ymmärrän hyvin. (---) Et sellasta pientä aina nyt on. Taidetta sais olla mutta ei kummiskaan nyt silleen et se häiritsee.”

4.2.2 Opettajan mielipiteet – esille vai piiloon?

Opetus on totuttu käsittämään puolueettomana toimintana. Opettajat tekevät kuitenkin arjessaan jatkuvasti arvovalintoja, tiedostaen tai tiedostamatta. Myytit opettajien poliittisesta

puolueettomuudesta ja koulun tasa-arvoisuudesta peittävät alleen koulutuksen ja opettajien toiminnan arvosidonaisuuden (Kiilakoski, Tomperi & Vuorikoski 2005, 17). Opettaja ei voi siis välttää yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumista, hän vahvistaa aina jotakin näkökantaa puheenvuoroillaan ja vaikuttaa näin keskustelu suuntaan (Suoranta 2005, 227). Toisaalta myös opettajan halun olla mahdollisimman neutraali ja arvovapaa voi nähdä kannanottona.

Koulumaailma jakautuu oppilaiden elämismaailman ja koulun edustaman instituutionaalisen oppilaitoksen välille. Opettaja voi jäädä kaukaiseksi instituution edustajaksi. Voisiko opettaja kertomalla omia mielipiteitään ja haastamalla oppilaita keskusteluun purkaa tätä kahtiajakoa? (Malinen 2001, 142.)

Koponen tuo opetustilanteissa omia yhteiskunnallisia arvojaan esille ja kokee, että opettaja on tasa-arvoinen keskustelukumppani opiskelijoiden kanssa. Hän kertoo opiskelijoille tästä linjastaan heti kurssin alussa.

” (---) mä oon ihan avoimesti tiettyä mieltä asioista ja kerron ihan konkreettisesti että minkä takii olen tätä mieltä (---).”

Koponen vertaa opetusta taiteeseen, jonka kautta hän myös haluaa ”havahduttaa” ihmisiä. Hän kokee kuitenkin, että rajoja on olemassa siinä kuinka paljon opettaja voi tuoda omia mielipiteitään esille: opettaja ei saa julistaa yhtä totuutta.

”En mä pysty olemaan täysin niinkun semmonen tyhjä, jolla ei oo erityistä mielipidettä. (---) mä kerron syitä et miks mä ajattelen näin, mutta myöskin mä hyväksyn kaikenlaisen muun ajattelutavan.”

Nieminen kokee tarjoavansa nuorille vaihtoehtoista tekemistä nuorten arkimaailman ulkopuolelta ja ehkäpä myös vaihtoehtoja nykypäivän kovien arvojen rinnalle.

”Se nälkä mikä on tehdä niitä asioita, niinkun oikeesti työkseen, on se semmonen vaikuttamisen toivo, se on tosi iso juttu. Nää työpajajutut on mulle itelle se suola näissä hommissa, et minkä takii näit haluu ajaa eteenpäin. Just tavallaan se vaikuttaminen.”

Nieminen näkee työpajojen vetämisen olevan osa yhteiskunnallista vaikuttamista, mutta haluaa olla opettaessaan neutraali, eikä tuoda omia mielipiteitään esille. Ihmisten monimuotoisuuden kunnioittaminen on tärkeintä.

”Mä yritän rohkaista siihen että jokainen uskaltais olla sitä omaa mieltä. Ja vaikka toiset oiskin eri mieltä niin uskaltaa seistä mielipiteensä takana, mut arvostaa sitten myös muiden (mielipiteitä), osata tavallaan asettua toisen asemaan. (---). Et ei oo vaan se yksi ainoa totuus, joka on se minun totuus. Et sitä mä yritän jollain tavalla tuoda esille.”

Seuraavassa luvussa siirryn teorian esittelystä ja aineiston analyysistä tekemään loppupäätelmiä tutkimusaiheesta ja vastaan tutkimuskysymyksiin.

5 LOPUKSI

5.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni kuului *”Miten katutaide näyttäytyy kriittisen pedagogiikan näkökulmasta?”* Etsin tähän kysymykseen vastauksia lähdekirjallisuudesta. Kriittisen pedagogiikan kannalta mielenkiintoista on katutaiteen tilan valtasuhteita kyseenalaistava luonne ja rajojen etsiminen sekä katutaiteen lähtökohta taiteena ihmisten kesellä. Katutaiteessa yhdistyvät myös nuorten elämismaailma, vapaus populaarikulttuuri-korkeakulttuuri –erottelusta ja katutaiteen luonne yhteiskunnallisiin tekijöihin vaikuttamaan pyrkivänä. Kriittisen pedagogiikan kannalta tärkeät suvaitsevaisuuden ja monikulttuurisuuden näkökulmat nousevat myös erittäin tärkeiksi katutaidetta tarkasteltaessa. Katutaide on siis mielenkiintoinen taidekasvatuksen, kriittisen pedagogiikan ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen risteyskohta.

Toiseen tutkimuskysymykseeni *”Millaisia katutaiteen laittomaan puoleen liittyviä kysymyksiä katutaiteen opettaja joutuu kohtaamaan?”* etsin vastauksia lähinnä haastatteluaineistosta. Haastateltavat kokivat lupien hankkimisen vaikeaksi, vaikka myös muutokselle parempaan suuntaan nähtiin mahdollisuuksia. Suuri merkitys näyttää olevan sillä, millaisella tekniikalla katutaidetta tehdään. Jos teos on vaikeasti poistettavissa on se problemaattisempi katutaiteen opettajan näkökulmasta. Katutaiteen opettajan voi joutua myös tasapainoittelemaan aktiiviseen toimintaan ja tilan haltuunottoon sekä varsinaisiin laittomuuksiin rohkaisemisen välillä.

Kolmanteen tutkimuskysymykseeni *”Tuovatko katutaiteen opettajat omia yhteiskunnallisia arvojaan esille opetuksessa? Miten?”* löysin vastauksia sekä haastatteluaineistosta että lähdekirjallisuudesta. Luomalla tasa-arvoista keskustelukulttuuria opettajan voidaan nähdä kaventavan kuilua oppilaiden ja opettajan edustaman kouluinstituution välillä. Tasa-arvoisessa keskustelukulttuurissa myös opettajalla on oikeus kertoa mielipiteitään ja perustella arvojaan. Haastateltavista toinen toi yhteiskunnallisia arvojaan esille opetuksen yhteydessä, kuitenkin opiskelijoiden kanssa samanarvoisena keskustelijana. Hän piti tärkeänä ettei opettaja kuitenkaan saarnaa ja hyväksyy kaikkien mielipiteet. Kuten ensimmäinen myös toinen haastateltava koki opetuksen osaksi yhteiskunnallista vaikuttamista, mutta ei halunnut

tuoda omia arvojaan esille opetuksessa. Hänelle vaikuttaminen tarkoitti lähinnä vaihtoehtoisen arvo- ja elämismaailman näyttämistä työpajoissa työskentelyn kautta. Molemmat haastateltavat korostivat erilaisten mielipiteiden kunnioittamista.

5.2 Loppupohdinta

Tutkielman tekoa aloittaessani tuntuivat ajatukseni yhteiskunnasta ja sen valtarakenteista idealistisilta ja radikaaleilta. Kriittisen pedagogiikan teorioihin tutustuessani hypoteesini sai kuitenkin vahvistusta: katutaiteella on yhteiskunnallinen merkitys ja opettaja on avainasemassa yhteiskunnan muutosten keskellä. Opinnäytteen tekemisen aikana olen pohtinut paljon asemaani tutkijana ja omien arvojeni vaikutusta tutkielman kehityssuuntaan. Tiedostin haluni löytää tutkimuskysymyksiin ”oikeanlaisia” vastauksia. Toisaalta tutkija tekee väistämättä jo lähdekirjallisuutta valitessaan arvolatautuneita valintoja: millaisia kirja-auktoriteetteja valitsee eli kenet haluaa päästää ääneen. Tässä tutkielmassa olen antanut kriittisen pedagogiikan teorioille auktoriteettiaseman. Kuitenkin kriittiseen pedagogiikkaan teorioihin pitää myös suhtautua kyseenalaistavasti. Tutkimusprosessin aikana valitsemani aihe tuntui välillä vaikealta ja ehkä liiankin tärkeältä itselle. Haluni sanoa juuri oikeat sanat tärkeästä aiheesta hidastutti työskentelyäni. Toisaalta juuri tutkimusaiheen merkityksellisyys motivoi jatkamaan työskentelyä loppuun saakka.

Tutkielman lähteiksi olisivat luultavasti riittäneet pelkkä lähdekirjallisuus jos olisin rajannut aiheen koskemaan vain katutaiteen ja kriittisen pedagogiikan suhdetta. Keräämäni haastattelut toivat kuitenkin mielenkiintoisen näkökulman käytännön työhön katutaiteen opettajana. Katutaide yhtenä pääaiheenrajauksena tuotti myös haasteita. Katutaidetta on vaikea käsitellä yhtenäisenä taiteen kenttänä, sen eri osa-alueiden erotessa toisistaan suuresti. Kysyinkin itseltäni useaan kertaan: sitooko katutaiteita yhteen muu kuin katutila?

Katutaiteesta ja varsinkin graffitista kirjoittaessani pohdin paljon myös omaa suhtautumistani katutaiteen niin sanottuihin varjopuoliin. Mitä ajattelen tagista tai töhrystä oman kotitaloni seinässä? Rajaton sotkeminen ja toisten omaisuuden tuohomainen ovat mielestäni väärin. Malinen pohtii samoja kysymyksiä graffitin ja kuvataidekasvatuksen suhdetta käsittelevässä väitöskirjassaan:

"Graffitissa on kuvataideopettajan näkökulmasta niin monia yksilölle merkityksellisiä ja kuvataideopetuksen tavoitteisiin liittyviä positiivisia piirteitä, samaan aikaan, kun jokainen yksityisessä ovenpielessä tai kultturihistoriallisesti merkittävän talon kivijalassa nähty tagi⁶ saa palan nousemaan kurkkuun. Puolustanko minä jotain, mitä en missään nimessä saisi puolustaa?" (Malinen 2011, 223.)

Toisaalta koen suvaitsevaisuuden ja monikulttuurisuuden tärkeiksi arvoiksi. Viime vuosina on käyty keskustelua milloin leipäjonojen milloin kehitysvammaisten tai asunnottomien asuntoloiden "häiritsevästä" vaikutuksesta (Brunila, Ranta & Viren 2011, 131). Minkälaista kaupunkia oikein tavoittelemme? Puhdasta? Tyhjää? Katutaiteen monet muodot ovat tapoja ilmaista itseä ja rikastuttaa katukuvaa, mutta kaikkia ei voi aina miellyttää.

Kuvataidekasvatuksen kannalta katutaide tarjoaa monia mielenkiintoisia mahdollisuuksia. Katutaide on osa nuorten elämismailmaa ja se tarjoaa näkökulmia myös yhteiskunnallisiin kysymyksiin, kuten tutkielmassani olen tuonut esille. Katutaide on myös päällekkäinen monien muiden kuvataidekasvatuksen osa-alueiden kanssa: ympäristötaiteen, installaatioiden, performanssien jne. Jatkotutkimusten mahdollisuuksia näen sekä syvemmissä katsauksessa katutaidetta koskevaan teoreettiseen tutkimukseen, että etnografisessa katutaideyhteisöjä sisältävään tutkivassa tutkimuksessa.

⁶ Tagit ovat usein tussilla toteutettuja muutaman kirjaimen yhdistelmiä tai sanoja, joissa jokaisella kirjaimella voi olla oma merkityksensä (Malinen 2011, 249).

LÄHDEKIRJALLISUUS

Bogdanoff, Joanna, koonnut (2009): *Graffiti – No name, no fame*. Nikita Kulmala.

Brunila Mikael, Ranta Kukka & Viren Eetu (2011): *Muutaman töhryn tähden*. Helsinki: Into kustannus oy.

Helsingin Sanomien nettisivut:

<http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkeli/Läänintaiteilija+spreijaa+seiniä/1135269685092>
(luettu 28.4.2012)

Hirsjärvi Sirkka & Hurme Helena (2006): *Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Eskola Jari & Suoranta Juha (1996): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kiilakoski Tomi, Tomperi Tuukka & Vuorikoski Marjo (2005): *Kenen kasvatus?* Teoksessa Kiilakoski Tomi, Tomperi Tuukka & Vuorikoski Marjo (toim.) 2005: *Kenen kasvatus?* Tampere: Vastapaino.

Malinen, Piritta (2011): *Kannu vie- kohti taidetta?* Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Suoranta, Juha (2005): *Radikaali kasvatus*. Helsinki: Gaudeamus Kirja. Yliopistokustannus Oy.

Villanen, Sampo (2008): *Kadun monimuotoisuus ja sen kontrollointi Helsingissä (Notkea katu, Kiasma)*. Helsinki: Nykytaiteen museo Kiasman julkaisu 2008.

Vuorikoski Marjo, Törmä Sirpa & Viskari Sinikka (2003): *Opettajan vaiettu valta*. Tampere: Vastapaino.

Ympäristötaiteen säätiön nettisivut: <http://www.yts.fi/yts/sanastoa.html> (luettu 26.4.2012)

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukysymykset

Perustiedot:

-Ikä, ammatti, koulutustausta, työhistoria

Oma taiteellinen työskentely ja suhde katutaiteeseen:

- Mitä katutaide sinun mielestäsi on?
- Minkälaisia teemoja olet käsitellyt taiteessasi/katutaiteessasi?
- Pyritkö ottamaan kantaa taiteellasi johonkin? Mihin ja miten?
- Minkälaiseksi kaupungiksi koet Helsingin katutaiteen kannalta?
- Onko katutaide tai tulisiko sen olla mielestäsi kantaaottavaa?

Katutaiteen opettaminen:

- Minkälaisia kurseja/työpajoja olet opettanut?
 - Missä?
 - Minkä ikäisiä oppilaita?
 - Onko työnantajasi vaikuttanut opetuksesi sisältöön tai muuten opetustapoihisi?
- Onko sinulla yhteiskunnallisen vaikuttamiseen liittyviä päämääriä opetuksessasi? Millaisia?
- Saako opettaja mielestäsi tuoda opetuksessaan esiin omia yhteiskunnallisia mielipiteitään?

-Oppilaiden suhtautuminen katutaiteeseen:

- Ovatko oppilaat tehneet aikaisemmin katutaidetta?
- Millaisia teemoja oppilaat mielestäsi käsittelevät töissään?
- Koetko oppilaiden olevan kiinnostuneita kaupungistaan ja sen viihtyisyyteen vaikuttamisesta?

-Liittyykö kadulla taiteen tekemiseen mielestäsi haasteita?

- Oletko hankkinut kaupungilta lupia jotakin projektia varten? Onko lupia jäänyt saamatta?
- Oletko kohdannut opetustilanteissa ongelmia laittomuuden suhteen? Minkälaisia tilanteet ovat olleet?

-Haluatko lisätä jotain?